demos

Jaargang 37
Maart 2021

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

3

nidi

inhoud

1 De impact van klimaatverandering op migratie
5 Covid-19 en internationale migratie
8 De magneetwerking van familie in verhuizingen over lange afstand

Foto: UN Women/Mohammad Rakibul Hasan/Flickr

De impact van klimaatverandering op migratie

ELS BEKAERT & ILSE RUYSSEN

Sinds 2008, ontvluchten jaarlijks gemiddeld 21,5 miljoen mensen huis en haard vanwege plotseling optredende effecten van klimaatverandering zoals overstromingen, stormen of bosbranden. Uit wereldwijde enquêtes blijkt dat vooral lage-inkomenslanden in Afrika en Azië het meest met klimaatproblemen te maken hebben. Op basis van migratie-intenties kan men afleiden dat 'klimaatmigratie' voornamelijk een binnenlands of intraregionaal karakter zal hebben.

Klimaatverandering heeft onder meer een impact op weerspatronen, ecosystemen en het niveau van de zeespiegel, waar steeds meer mensen wereldwijd mee worden geconfronteerd. Deze verschijnselen hebben een directe invloed op het leven van mensen en bedreigen in toenemende mate het levensonderhoud van volledige gemeenschappen. Bovendien vernietigen plots optredende effecten zoals overstromingen, als gevolg van extreme regenval, en een toenemend aantal stormen niet alleen bezittingen en levensmiddelen maar ook levens. Wanneer ernstige klimaatschokken zich herhalen en mensen niet over de middelen beschikken om hun inkomen in stand te houden, is het verlaten van de getroffen omgeving vaak het enige alternatief. In 1990 al schoof het Intergouvernementeel Panel over Klimaatverandering (IPCC) migratie naar voren als de grootste impact van klimaatverandering. Ook wijst het Marrakech migratie-akkoord, dat werd ondertekend in 2018, expliciet op de aantasting van het milieu, natuurrampen en wijzigingen in het klimaat als drijfveren voor hedendaagse migratie. Migratie ten gevolge van klimaatverandering kan veel verschillende vormen aannemen, waaronder lokale of binnenlandse migratie – van platteland naar stedelijke gebieden – en internationale migratie, denk aan migratie naar buurlanden of verder weg. Verder omvat klimaatmigratie zowel vrijwillige verplaatsingen, gedwongen verplaatsingen evenals geplande hervestiging.

DATA EN METHODE KLIMAATMIGRATIE

Dit artikel is gebaseerd op de studie van Bekaert, Ruyssen en Salomone (2021), waarin gebruik wordt gemaakt van de Gallup World Polls (GWP) om de individuele migratiereactie ten gevolge van klimaatproblemen over verschillende landen te analyseren. De onderzoeken uitgevoerd door Gallup hebben doorgaans een steekproef van ongeveer 1.000 willekeurig geselecteerde respondenten per land. De gegevens worden verzameld via persoonlijke interviews of via telefoongesprekken in landen waar ten minste 80 procent van de bevolking een vaste telefoonlijn heeft. Het steekproefkader vertegenwoordigt de gehele burgerlijke, niet-geïnstitutionaliseerde bevolking van 15 jaar of ouder en vertegenwoordigt het hele land inclusief plattelandsgebieden. Onze uiteindelijke steekproef bevat 76.484 personen uit 90 landen op werkende leeftijd (d.w.z. tussen 15 en 60 jaar oud) die in 2010 wereldwijd zijn geïnterviewd. Op basis van deze wereldwijde enquêtegegevens verzameld door de GWP kunnen we meten in hoeverre mensen wereldwijd de intentie hebben om te migreren. Door het combineren van data in GWP kunnen we een onderscheid maken tussen intenties om binnenslands te migreren, intraregionaal (naar een ander land binnen dezelfde geografische regio), en intenties om naar een land van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) te migreren. Verder verschaft de GWP ook informatie over de individuele blootstelling aan klimaatproblemen zoals vervuiling, overstromingen, droogte of lange perioden van extreme hitte of kou.

Goed geplande migratie kan dan ook een succesvolle strategie zijn om met de gevolgen van klimaatverandering om te gaan. Gezien de gevolgen van migratie voor de ontwikkeling van zowel herkomst- als bestemmingsregio's, is het echter van belang dat overheden kunnen anticiperen op de grootte van de daaropvolgende migratiestromen evenals de plaatsen waar mensen uit zullen vertrekken of heen zullen gaan. Prognoses lopen echter sterk uiteen variërend tussen 25 miljoen en 1 miljard klimaatmigranten tegen 2050 – zowel binnenlands als internationaal – met 200 miljoen als meest genoemde schatting van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM). Deze variatie in prognoses is voornamelijk te wijten aan het gebrek aan geharmoniseerde gegevens en methodologische uitdagingen, evenals de moeilijkheid om klimaateffecten te onderscheiden van andere drijfveren van migratie, zoals economische, politieke en demografische factoren. Om daar deels aan tegemoet te komen zullen we in dit artikel onderzoeken in welke mate klimaatverandering de binnenlandse en internationale migratie-intenties beïnvloedt. Migratie-intenties worden redelijk uniform gemeten. En we doen dit op basis van wereldwijde data (zie kader) waarmee we de individuele migratierespons ten gevolge van klimaatproblemen analyseren.

Figuur 1. Percentage respondenten met een binnenlandse of internationale migratie-intentie

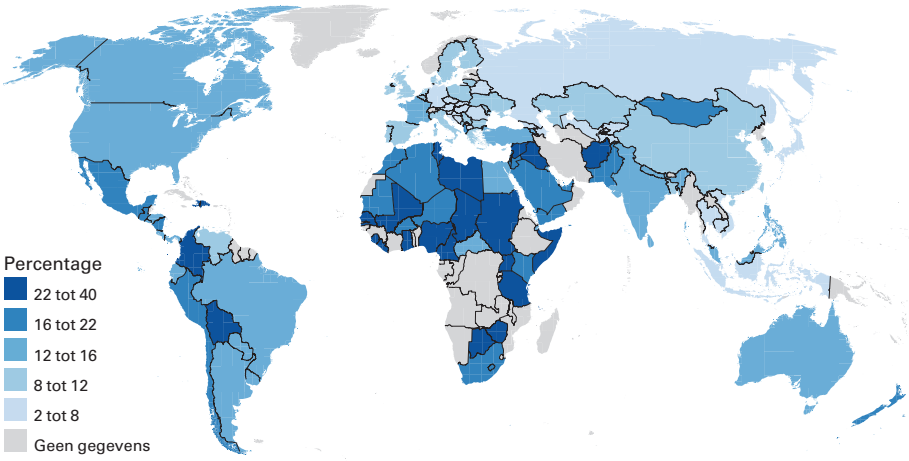

Bron: Eigen berekeningen op basis van de GWP (2010).

Figuur 2. Percentage van respondenten die te maken hadden met ernstige klimaatproblemen

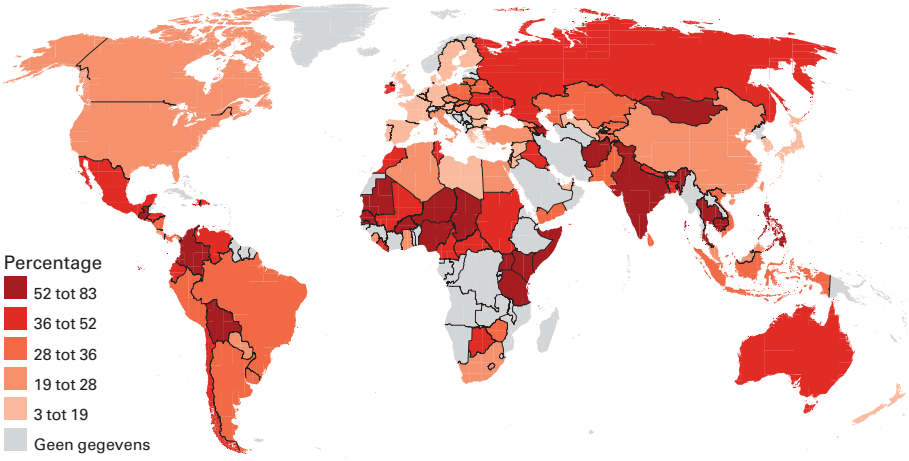

Bron: Eigen berekeningen op basis van de GWP (2010).

Wereldwijde migratie-intenties

Volgens de in 2010 gemeten migratie-intenties van Gallup had zo'n 14,5 procent van de respondenten wereldwijd de intentie in de komende 12 maanden binnen het eigen land te verhuizen. Gemiddeld 2,4 procent van de bevraagden gaven aan de intentie te hebben om in de komende 12 maanden permanent naar een ander land te willen migreren, een cijfer dat redelijk in de buurt komt van de daadwerkelijke migratiestroom van 3,2 procent gedocumenteerd in het jaar 2010 door de Wereldbank. Zo'n 1,5 procent onder hen had de intentie om gedurende het komende jaar te migreren naar een OESO-land, en 0,4 procent om in het komende jaar te migreren naar een ander land binnen dezelfde regio. De meerderheid van de respondenten, 83,1 procent, had geen intenties om te migreren in het komende jaar.

Het percentage van respondenten in onze steekproef met een migratie-intentie varieert echter aanzienlijk over regio's en landen (zie figuur 1). Afrika en Latijns-Amerika en de Caraïben blijken de meest mobiele regio's te zijn, zowel voor binnenlandse als internationale migratie-intenties. Respectievelijk 5,5 procent van de Afrikaanse en 3,1 procent van de Latijns-Amerikaanse respondenten plannen om het komende jaar internationaal te migreren, maar slechts 3,6 procent van de Afrikaanse en 2,4 procent Latijns-Amerikaanse respondenten heeft intenties om te migreren naar een OESO-land. Europa, Rusland en Azië zijn de minst mobiele regio's, waarin telkens zo'n 90 procent van de respondenten verwacht om het komende jaar in hun land te blijven.

Klimaatproblemen

De Gallup World Polls beschikken over informatie met betrekking tot individuele blootstelling aan klimaatproblemen. Specifiek werd mensen wereldwijd gevraagd: "Werd uw stad of regio in de afgelopen 12 maanden getroffen door ernstige klimaatproblemen, of niet? Denk bijvoorbeeld aan vervuiling, overstromingen, droogtes of lange perioden van extreme hitte of kou". Deze vraag peilt dus naar de ervaring met een breed scala van zowel langzaam als plotseling optredende milieu-

risico's met betrekking tot klimaatverandering in het jaar voorafgaand aan het interview.

Gemiddeld gaf 38 procent van de respondenten wereldwijd aan dat ze in de afgelopen 12 maanden met ernstige klimaatproblemen te maken hadden. Er zijn echter aanzienlijke verschillen tussen landen. Zoals figuur 2 illustreert varieert het aandeel van respondenten dat aangeeft dat ze in het jaar voorafgaand aan het interview waren blootgesteld aan klimaatproblemen van 5 procent tot ongeveer 80 procent. Het laagste aandeel in onze steekproef is voornamelijk te vinden in Europese landen. De lage-inkomenslanden in Afrika en Azië hebben het meest met klimaatproblemen te maken.

Klimaat de drijvende kracht?

Is het nu ook zo dat in landen waarin meer respondenten melden dat ze in de afgelopen 12 maanden met ernstige klimaatproblemen werden geconfronteerd, ook meer mensen de intentie hebben om te (e)migreren? Om te onderzoeken of een dergelijke positieve samenhang bestaat, toont figuur 3 een spreidingsdiagram van de percentages positieve antwoorden op bovenstaande vragen. Landen waar beide aandelen relatief hoog zijn (in de rechterbovenhoek) lijken zich voornamelijk te bevinden in Afrika (Oost-Afrika, West-Afrika en Midden-Afrika) evenals in Latijns-Amerika en (overwegend) de Caraïben. Zuid-Azië wordt gekenmerkt door een relatief hoog aantal ervaringen met klimaatproblemen, maar in het algemeen geven minder respondenten aan dat ze in het komende jaar waarschijnlijk hun woongebied zullen verlaten. In Europa, Noord-Amerika en Oceanië (linkerbenedenhoek) zijn de aandelen van gemelde klimaatproblemen relatief laag en zijn de intenties om te migreren eerder beperkt.

In figuur 4 wordt dezelfde relatie getoond op landniveau, waaruit grote verschillen tussen de landen blijken. Hoewel Aziatische landen meestal in de lagere kwadranten liggen (onderste helft), is in sommige landen het aandeel van ervaringen met ernstige klimaatroblemen opvallend hoger dan in andere. In Singapore bedraagt dit aandeel bijvoorbeeld 19,4 procent, terwijl dat in Cambodja 66,3 procent is. In beide landen is de intentie om in de komende 12 maanden te migreren relatief laag (2,3 procent in Singapore en 6,6 procent in Cambodja). Een ander beeld komt naar voren in bijvoorbeeld Afghanistan, waar 56 procent van de ondervraagden het afgelopen jaar met klimaatproblemen werd geconfronteerd en 27 procent de intentie heeft in de komende 12 maanden zal migreren. Dergelijke verschillen in migratie-intenties van inwoners die duidelijk blootgesteld zijn aan klimaatvariaties kunnen te wijten zijn aan financiële draagkracht, verschillen in klimaatcondities op de lange termijn, culturele/antropologische verschillen of verschillen in aanpassingsmogelijkheden.

Om nader te onderzoeken in welke mate blootstelling aan klimaatproblemen migratie-intenties en -plannen beïnvloeden is een nadere analyse uitgevoerd. Daarbij is bezien of naast typische

Figuur 3. Migratie-intenties en ervaring met ernstige klimaatproblemen per regio

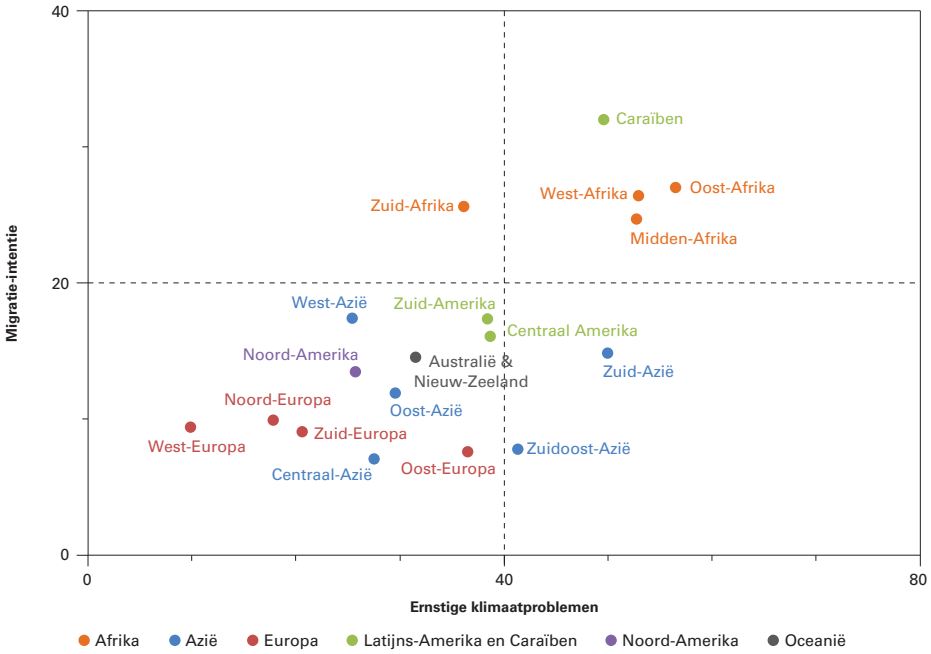

Bron: Eigen berekeningen op basis van de GWP (2010).

economische en demografische drijvende krachten ook de klimaatproblemen een duidelijk waarneembaar invloed hebben op individueel niveau. De resultaten suggereren dat de blootstelling aan klimaatproblemen – zoals vervuiling, overstromingen, droogte of lange perioden van extreme hitte of kou – inderdaad de intentie verhoogt om te migreren naar alle bestemmingen (zowel binnenlands, intraregionaal als naar OESO-landen). De intenties zijn het hoogst voor intraregionale migratie (in dezelfde geografische regio) en voor binnenlandse migratie.

De toename in binnenlandse migratie-intenties ligt in de lijn der verwachting omdat mensen toch gehecht zijn aan hun land en de kosten van verhuizing en aanpassing nog te overzien zijn. Toch kan voor sommige landen het intraregionale migratie-effect groter zijn dan de binnenlandse

Figuur 4. Migratie-intenties en ervaring met ernstige klimaatproblemen per land

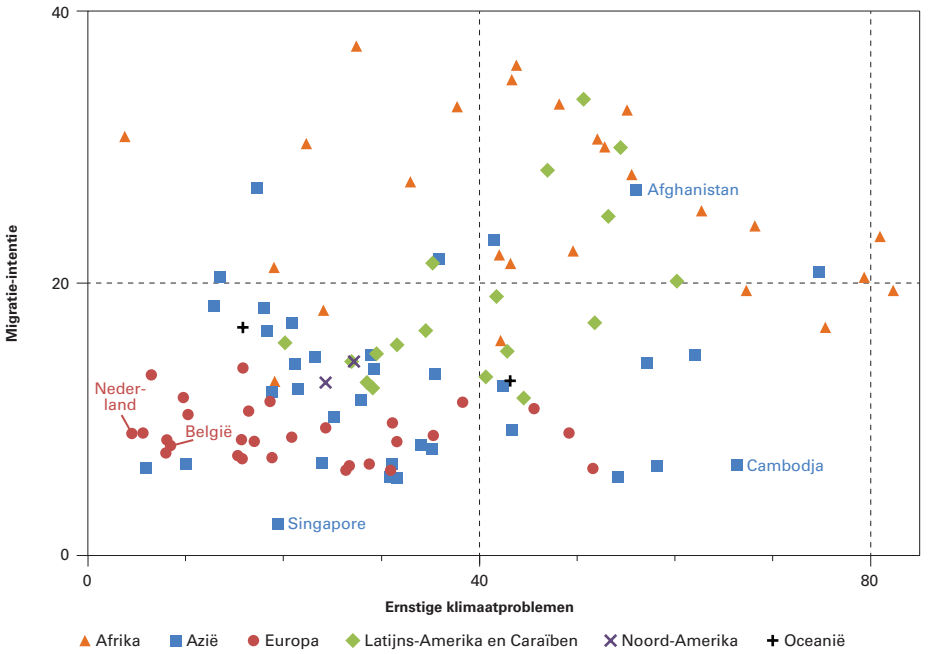

Bron: Eigen berekeningen op basis van de GWP (2010).

Foto: Mark Fischer/Flickr

migratie. Dit is vooral het geval in Afrikaanse regio's waar landsgrenzen 'poreus' zijn waardoor de kosten van het oversteken van zo'n grens lager kunnen uitvallen dan die van binnenlandse migratie over een langere afstand. Anderzijds kan dit resultaat ook aangeven dat men via intraregionale migratie een hogere kans heeft om te ontsnappen aan klimaatproblemen die het volledige land treffen (zoals verminderende neerslag of hogere temperaturen in landen gekenmerkt door hoge droogte), dan via binnenlandse migratie.

Verder zien we dat de migratiereactie op klimaatproblemen niet voor iedereen dezelfde is en sterk afhankelijk is van individuele kenmerken. Zo vinden we dat de intenties om binnenslands te migreren hoger zijn onder hoogopgeleiden die in stedelijke gebieden wonen, met een hoger gezinsinkomen per hoofd, terwijl degenen met een lager gezinsinkomen per hoofd, die lager zijn opgeleid en wonen in landelijke gebieden bij klimaatproblemen eerder geneigd zullen zijn tot intraregionale migratie. De migratie-intentie varieert ook tussen regio's. Zo zien we dat deze effecten nog meer uitgesproken zijn voor rurale gebieden in Afrika, Azië en Latijns-Amerika en het Caribische gebied, waar intraregionale migratie de meest waarschijnlijke reactie op klimaatproblemen blijkt. In Europa, en in landen met een hoog inkomen in het algemeen, resulteren klimaatproblemen voornamelijk in hogere intenties om binnenslands te migreren, terwijl we geen effect vinden op internationale migratie. Onze bevindingen suggereren verder ook dat intenties om te migreren naar een OESO-land ten gevolge van blootstelling aan klimaatproblemen bijzonder hoog zijn onder hooggeschoolden, respondenten wonend in stedelijke gebieden en met een relatief hoog gezinsinkomen per hoofd, en dit vooral in Latijns-Amerika en het Caribische gebied.

Conclusies

Migratie en klimaatverandering zijn twee onderwerpen die in toenemende mate vorm geven aan ons dagelijks leven en aan het publieke debat. Ondanks enorme vooruitgang in de academische literatuur, blijft het onduidelijk in welke mate klimaatverandering daadwerkelijk wereldwijde migratiepatronen bepaalt. Ons onderzoek laat zien dat mensen die worden blootgesteld aan klimaatproblemen voornamelijk binnenlandse en intraregionale migratie-intenties ontwikkelen. Deze bevindingen ondersteunen het idee dat blootstelling aan klimaatproblemen mensen waarschijnlijk aan zal zetten om meer lokaal te migreren, hetzij binnen het land of binnen dezelfde geografische regio, en dit vooral in minder ontwikkelde regio's. Onze bevindingen druisen dus in tegen het bestaande publieke beelden waarin klimaatverandering in de komende decennia aanleiding zou geven tot grootschalige permanente migratiebewegingen van arme naar rijke landen.

De gebieden waar dergelijke 'klimaatmigranten' dan uiteindelijk terechtkomen – vooral in minder ontwikkelde regio's – zijn echter vaak al dichtbevolkt en het lokale beleid en regelgeving zijn meestal niet toereikend om deze mensen op te vangen, zoals uiteengezet in een invloedrijk rapport van de Wereldbank. Onze resultaten suggereren dat landen dit moeten aanpakken door voornamelijk te investeren in duurzame stedelijke ontwikkeling in combinatie met regionale integratie en samenwerking. Klimaatproblemen brengen namelijk in absolute termen voornamelijk binnenlandse migratie teweeg, en dan vooral van landelijke naar stedelijke gebieden, en in relatieve termen zal ook intraregionale migratie als antwoord op klimaatproblemen aan belang winnen.

Els Bekaert, Universiteit Gent en UNU-CRIS,
e-mail: Els.Bekaert@UGent.be
Ilse Ruyssen, Universiteit Gent en UNU-CRIS,
e-mail: Ilse.Ruyssen@UGent.be

LITERATUUR:

- Bekaert, E., I. Ruyssen en S. Salomone (2021), Domestic and international migration intentions in response to environmental stress: a global cross-country analysis. *Journal of Demographic Economics*.
- Beine, M. en C. Parsons (2015), Climatic factors as determinants of international migration. *Scandinavian Journal of Economics*, 117 (2), pp. 723-767.
- Bertoli, S. en I. Ruyssen (2018), Networks and migrants' intended destination. *Journal of Economic Geography*, 18 (4), pp. 705-728.
- IOM (2009), *Migration, environment and climate change: assessing the evidence*. International Organization for Migration (IOM).
- Rigaud, K.K. et al. (2018), *Groundswell: preparing for internal climate migration.* Washington, DC: The World Bank.

Covid-19 en internationale migratie

PETRA DE JONG, GUSTA WACHTER & RAFAEL COSTA

Vergelijking van de migratiecijfers over 2020 met voorgaande jaren laat zien dat de eerste golf van de pandemie van grote invloed is geweest op internationale migratiestromen naar en vanuit Nederland. De impact van de pandemie was relatief sterker voor migratie vanuit Afrika, Azië en Amerika dan voor intra-Europese migratie. Mensen in de werkzame leeftijden met kinderen bleken minder mobiel dan voorgaande jaren; jongvolwassen migranten vertrokken relatief vaak uit Nederland rondom de invoering van strengere maatregelen, en ouderen leken hun migratieplannen vaker uit te stellen.

Na een periode van lokale en relatief milde maatregelen besloot de Nederlandse overheid halverwege maart 2020 tot een strengere lockdown om de verspreiding van het coronavirus te beperken. In het hele land werden scholen, kantoren en horeca gesloten. Ook in andere landen werden in de eerste maanden van 2020 strengere maatregelen getroffen, en werden mogelijkheden om over landsgrenzen te reizen beperkt. Het is te verwachten dat dergelijke ontwikkelingen rondom de wereldwijde pandemie van invloed zijn geweest op internationale migratie. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) publiceerde eerder al migratiecijfers voor de eerste weken en maanden na invoering van de coronamaatregelen in Nederland, waarin een duidelijke afname in het totale aantal immigranten ten opzichte van vorige jaren zichtbaar was. Hoewel deze geaggregeerde cijfers inzicht geven in de algemene effecten van de coronamaatregelen, blijft de vraag bestaan of de pandemie verschillende typen migranten even sterk heeft beïnvloed. Enerzijds zijn de gezondheidsrisico's van het virus vooral hoog voor ouderen, en kunnen we verminderde internationale mobiliteit onder deze groep verwachten. Anderzijds heeft de sluiting van kantoren, universiteiten en scholen wellicht juist invloed gehad op de migratie van werkenden, studenten of gezinnen met kinderen. De impact van Covid-19 op migratie is dus mogelijk leeftijdsgebonden. Daarnaast kunnen we verwachten dat het beperkte luchtverkeer vooral internationale migratie over grotere afstanden heeft beperkt. Migratie van buiten Europa naar Nederland is daarom wellicht sterker beïnvloed door de pandemie dan intra-Europese migratie. De impact van Covid-19 op migratie verschilt dus mogelijk tussen leeftijd- en herkomstgroepen. Op basis van recente CBS-cijfers (zie kader, blz. 6) proberen wij de invloed van die verschillende krachten in kaart te brengen.

Foto: Ministerie van Defensie / Wikimedia commons

Daling aantal eerste generatie immigranten en emigranten

De afgelopen jaren nam de immigratie naar Nederland jaarlijks toe. In lijn met deze trend lag het aantal eerste generatie migranten naar Nederland in januari en februari 2020 hoger dan de afgelopen tien jaar werd waargenomen. De afname van ruim 19.000 migranten in februari naar minder dan 7.000 migranten in april 2020 (figuur 1a) is daarmee een duidelijke trendbreuk. Figuur 2a laat zien dat de daling relatief sterker was voor migranten uit Afrika, Azië en Amerika in vergelijking met het Europese continent. De Covid-19-reisbeperkingen lijken dus vooral invloed te hebben gehad op migratie over grotere afstanden. In de maanden juni en juli trok de immigratie naar Nederland weer wat aan, maar ook over het derde kwartaal van 2020 bleef het aantal eerste generatie migranten achter ten opzichte van het jaar ervoor.

In de maanden voor de lockdown (januari, februari en maart) lag het aantal eerste generatie migranten dat Nederland verliet iets hoger dan in de voorgaande jaren (figuur 1b). Dit was het geval voor alle herkomstgroepen (figuur 2b). Deze cijfers geven mogelijk aan dat een deel van de migranten terugkeerde naar hun herkomstland vooruitlopend op de invoering van strengere coronamaatregelen, hoewel de stijging vermoedelijk ook deels het gevolg is van de toegenomen immigratie in 2019. De relatieve toename in het aantal emigranten was met 20 procent het sterkst voor migranten afkomstig uit Amerika, en met minder dan drie procent het zwakst voor Afrikaanse migranten. In het tweede en derde kwartaal lag het aantal eerste generatie migranten dat Nederland verliet juist iets lager dan in 2018-2019 voor alle herkomstgroepen, met uitzondering van Europese migranten in het tweede kwartaal (figuur 2b). De emigratie daalde met

Figuur 1. Maandelijkse immigratie en emigratie naar en vanuit Nederland in 2018-2020 naar migratieachtergrond, in absolute aantallen

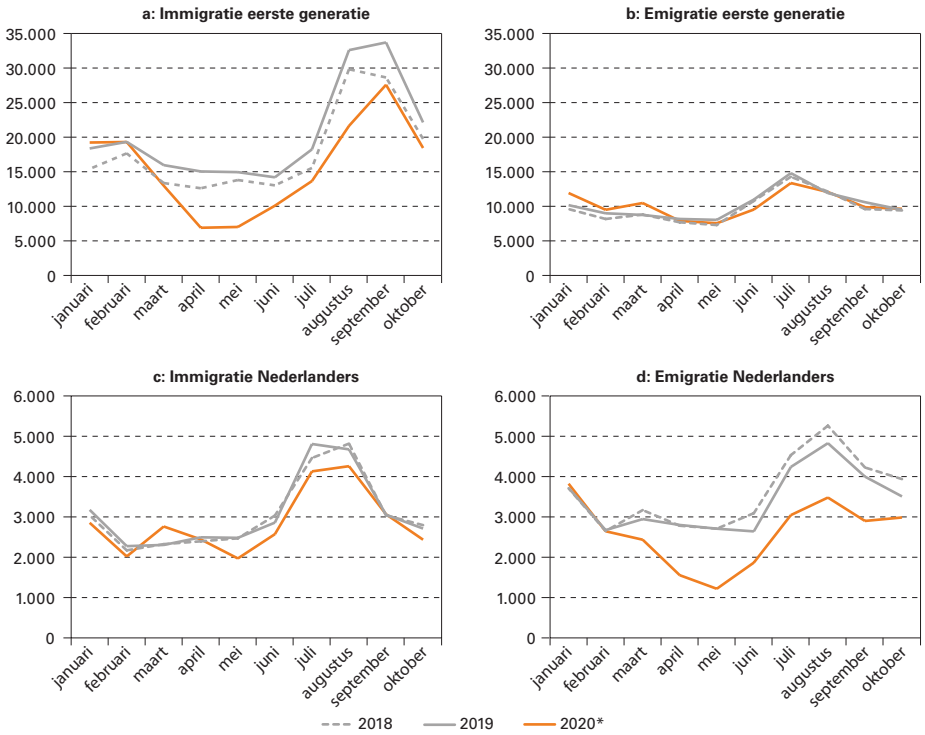

*Voorlopige cijfers. Emigratie inclusief administratieve correcties.

Bron: CBS.

ruim 30 procent relatief het sterkst in het tweede kwartaal onder eerste generatie migranten uit Afrika. In figuur 1b is te zien dat het aantal emigranten vanaf augustus 2020 weer op vergelijkbaar niveau was met dat van 2018 en 2019. Voor eerste generatie migranten lijkt Covid-19 dus met name een kortdurend effect te hebben gehad op vertrek uit Nederland.

Emigratie Nederlanders in jaren niet zo laag

Het aantal Nederlandse immigranten nam in maart 2020 toe (figuur 1c). Dit geeft mogelijk aan dat een deel van de Nederlanders die in het buitenland verbleven ten tijde van de lockdown naar Nederland terugkeerde om daar het verdere verloop van de pandemie af te wachten. In de zomermaanden was net als in voorgaande jaren een piek te zien in het aantal Nederlandse immigranten, maar lagen de absolute aantallen lager dan in 2018 en 2019, mogelijk doordat er in de eerste helft van 2020 minder Nederlanders naar het buitenland zijn vertrokken.

De pandemie lijkt daarnaast een sterk en aanhoudend effect te hebben op de emigratie van Nederlanders (figuur 1d). In maart 2020 en de daaropvolgende maanden lag het aantal Nederlandse emigranten beduidend lager dan in het voorgaande jaar. Het laagste aantal werd waargenomen in mei 2020; de afgelopen 25 jaar lag het maandelijkse aantal Nederlandse emigranten niet eerder zo laag. Vanaf mei nam het aantal Nederlandse emigranten niet verder af, maar ook in de zomermaanden juni en juli lag het aantal emigranten voor deze maanden lager dan de afgelopen tien jaar.

Verloop pandemie in drie fasen

De migratiecijfers voor 2020 laten in vergelijking met de voorgaande twee jaren duidelijk zien dat de Covid-19 pandemie van grote invloed is geweest op migratiepatronen van en naar Nederland, maar ook dat de patronen verschillen tussen herkomstgroepen (figuur 2) en leeftijdsgroepen (figuur 3). Samenvattend kunnen we, zowel in het verloop van de pandemie als de gerelateerde veranderingen in migratie, grofweg drie periodes onderscheiden.

Het eerste kwartaal van 2020 (januari, februari en maart) is de periode voorafgaand aan en kort na de eerste lockdown in Nederland. In deze periode was een lichte toename te zien in het aantal eerste generatie migranten dat uit Nederland vertrok, evenals het aantal Nederlanders dat terugkeerde naar Nederland. Beide patronen suggereren dat een deel van de personen die aan het begin van de pandemie in het buitenland woonden met het ingaan van strengere coronamaatregelen terugkeerde naar hun herkomstland. Voor Nederlanders was deze stijging relatief het grootst onder zestigplussers, en voor eerste generatie emigranten onder adolescenten en jongvolwassenen. Hoewel de data geen inzicht geven in migratiemotieven, lijkt het bij de laatstgenoemde groep te gaan om internationale studenten, die vanwege de coronamaatregelen en digitaal onderwijs minder reden zagen om in Nederland te blijven.

In het tweede kwartaal, als de eerste Covid-19-golf op zijn hevigst is, zijn grofweg vier patronen zichtbaar:

- De immigratie en emigratie van zowel de eerste generatie als van Nederlanders nam af. De Covid-19 pandemie lijkt internationale migratie dus te hebben ontmoedigd, vooral in het tweede kwartaal van 2020.
- De daling was relatief het sterkst voor intercontinentale migratie. Het aantal Europese migranten naar en vanuit Nederland nam in verhouding minder sterk af ten opzichte van 2019 en 2018.
- Het aantal eerste generatie migranten van en naar Nederland in het tweede kwartaal daalde relatief het sterkst in de leeftijden tot 15 jaar. Onder buitenlandse migranten lijkt de pandemie dus met name de mobiliteit van gezinnen met kinderen te hebben beperkt. Het betreft hier mogelijk deels verminderde asielmigratie en gezinshereniging door vertragingen in de verblijfsprocedures over deze periode.

MIGRATIECIJFERS NEDERLAND

De berekeningen in dit artikel zijn gebaseerd op Statline data over immigratie en emigratie (per maand, migratieachtergrond, geslacht) en aanvullende gegevens over leeftijd geleverd door het CBS. Het CBS maakt onderscheid tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren, maar van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren (de tweede generatie). Voor personen die in Nederland zijn geboren en opgegroeid is het door de coronamaatregelen mogelijk lastiger of minder aantrekkelijk geworden om naar het buitenland te verhuizen, terwijl eerste generatie migranten onder deze omstandigheden wellicht juist vaker terugkeerden naar hun herkomstland. De migratiecijfers over 2020 bevestigen dat de migratiepatronen van de tweede generatie over het afgelopen jaar vergelijkbaar waren met die van Nederlanders zonder migratieachtergrond. Wij presenteren de migratiecijfers daarom apart voor eerste generatie migranten, en voegen de tweede generatie samen met personen met een Nederlandse achtergrond.

- Het aantal emigranten onder Nederlanders nam relatief het sterkste af voor personen in de werkzame leeftijden (en hun kinderen, gezien ook de afname in de leeftijden 0-15), vermoedelijk in reactie op beperkte mogelijkheden om in het buitenland te werken in tijden van lockdown.

In het derde kwartaal van 2020, toen de eerste pandemiegolf afnam, namen de verschillen in immigratie en emigratie ten opzichte van afgelopen jaren ook af, en leek het coronaeffect weg te ebben. Immigratie uit Afrika en Azië bleef relatief het meest achter ten opzichte van 2018-2019, evenals emigratie van Afrikaanse migranten vanuit Nederland. Opvallend voor deze periode is dat zowel onder eerste generatie migranten als Nederlanders het aantal immigranten en emigranten in leeftijden boven de zestig jaar gelijk bleef of zelfs toenam ten opzichte van 2018-2019, terwijl het aantal migranten in andere leeftijdsgroepen over het algemeen juist lager lag dan het jaar ervoor. Dit patroon suggereert dat zestigplussers hun internationale migratieplannen over de eerste helft van 2020 hebben uitgesteld tot de zomer, toen het aantal coronabesmettingen in Nederland en andere (Europese) landen terugliep. Ouderen vormen een belangrijke risicogroep voor Covid-19, wat mogelijk verklaart waarom juist deze groep hun migratieplannen lijkt te hebben uitgesteld tot een periode waarin het reproductiegetal terugliep. Ouderen zijn daarnaast vermoedelijk meer flexibel in de timing van migratie ten opzichte van arbeidsmigranten of studenten, en hebben daarmee meer mogelijkheden om hun migratieplannen uit te stellen.

Voornaamste bevindingen eerste golf

Wat betreft de eerste golf kunnen we concluderen dat de pandemie met name heeft geleid tot een sterke daling in het aantal eerste generatie migranten dat naar Nederland kwam, en het aantal Nederlandse emigranten dat uit Nederland vertrok. De migratiecijfers geven echter ook aan dat sommige herkomstgroepen in mindere mate beïnvloed worden door de veranderende migratiecontext dan anderen. Vergeleken met migratie uit Amerika, Azië en Afrika nam intra-Europese migratie van en naar Nederland relatief het minst af sinds de eerste lockdown, en keerde het aantal migranten in de zomer van 2020 sneller terug naar het niveau van de jaren ervoor. Ook tussen leeftijdsgroepen zien we verschillen in de impact van de pandemie. Zo vertrokken jongvolwassen migranten relatief vaak uit Nederland voorafgaand aan het ingaan van de strengere maatregelen in maart, en lijken ouderen hun migratieplannen vaker te hebben uitgesteld tot het aantal besmettingen terugliep in de zomer. Personen in de werkzame leeftijden, vooral degenen met kinderen, bleken daarentegen minder mobiel in zowel het tweede als derde kwartaal van 2020. Deze bevindingen suggereren dat de pandemie een groter of langduriger effect heeft op migratie die onderhevig is aan meer restricties of meer planning vergt, zoals migratie over grotere afstanden en migratie in gezinsverband.

Figuur 2. Gemiddelde procentuele verandering in het aantal migranten van en naar Nederland per kwartaal in 2020 ten opzichte van 2018 en 2019, naar herkomstgroep

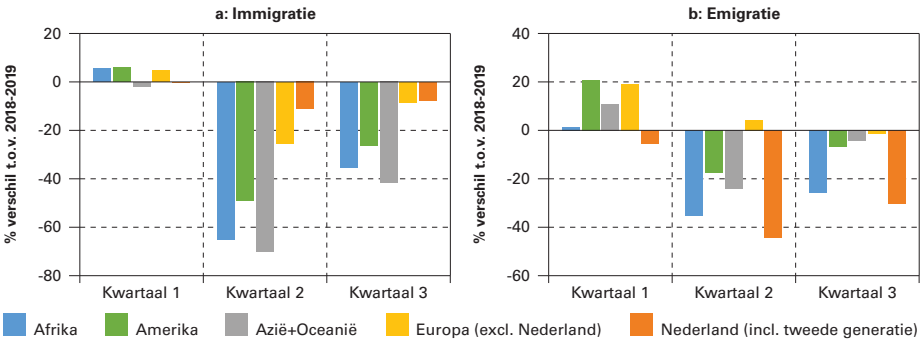

Bron: CBS.

Effecten van tweede golf?

Na een periode van relatief weinig nieuwe coronabesmettingen in de zomer nam het reproductiegetal in Nederland opnieuw toe in het laatste kwartaal van 2020. De migratiecijfers voor dit laatste kwartaal, en de eerste maanden van 2021 zullen de invloed van deze tweede golf op internationale migratie van en naar Nederland laten zien. Hoewel we verwachten dat de directe invloed van de pandemie in de toekomst zal afnemen met het aantal besmettingen, is het goed denkbaar dat de pandemie een langduriger effect zal hebben op internationale migratie vanwege grootschalige economische gevolgen. In de huidige cijfers lijkt, met uitzondering van oudere migranten, geen sprake van een inhaalslag in migratie in het derde kwartaal van 2020. Het blijft dus de vraag of de afname in het aantal migranten in 2020 uitstel of afstel van migratie is.

Noot: We danken het CBS, in het bijzonder Saskia te Riele, voor het beschikbaar stellen van de migratiecijfers naar leeftijd en de constructieve feedback op eerdere versies van het artikel.

Petra de Jong, NIDI-KNAW en Rijksuniversiteit Groningen,
e-mail: jong@nidi.nl
Gusta Wachter, NIDI-KNAW en Rijksuniversiteit Groningen,
e-mail: wachter@nidi.nl
Rafael Costa, NIDI-KNAW en Rijksuniversiteit Groningen,
e-mail: costa@nidi.nl

Figuur 3. Gemiddelde procentuele verandering in het aantal migranten van en naar Nederland per kwartaal in 2020 ten opzichte van 2018 en 2019, naar leeftijdsgroep en migratieachtergrond

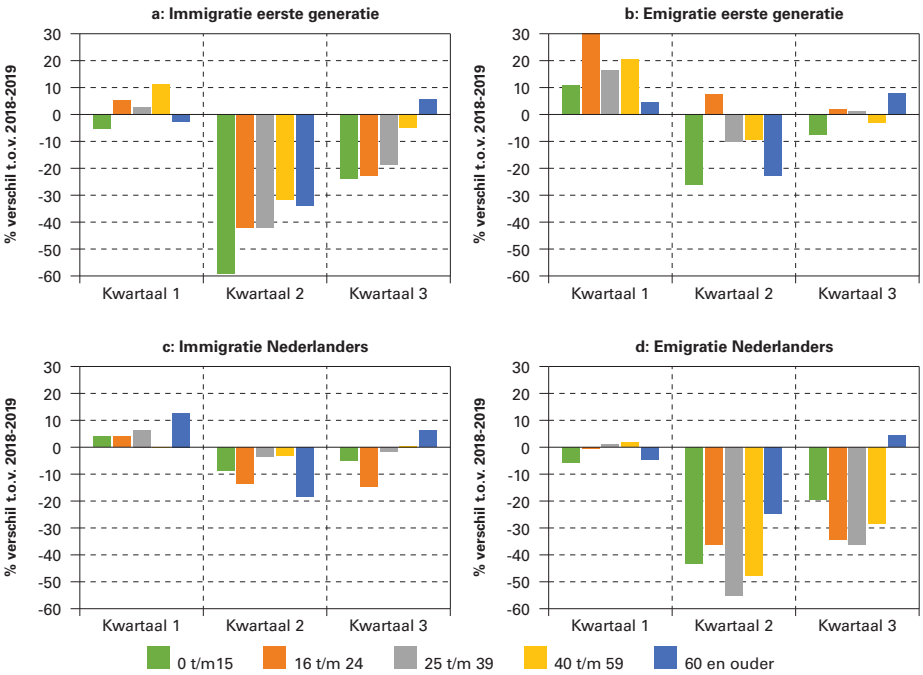

Noot: Emigratie inclusief administratieve correcties. Cijfers voor 2020 zijn voorlopig in alle figuren. In Figuur 3 zijn de voorlopige cijfers voor 2020 vergeleken met de voorlopige cijfers voor 2018 en 2019.

Bron: CBS.

Foto: @welcometothesky/Flickr

De magneetwerking van familie in verhuizingen over lange afstand

In een studie naar verhuizingen over lange afstand in Zweden blijkt dat in een kwart van de gevallen dichter bij familie wonen een reden is voor de verhuizing. Maar nog vaker maakt de aanwezigheid van familie in de buurt mensen honkvast.

Verhuizen over lange afstand doen we vaak voor werk of studie. Maar naast werk en studie blijkt ook dichter bij familie wonen een veel voorkomend motief te zijn. Dit blijkt uit een schriftelijke enquête van Statistics Sweden onder bijna 5.000 Zweedse respondenten die volgens het bevolkingsregister waren verhuisd over een afstand van minstens 20 kilometer. Aan de gegevens van deze Zweedse enquête zijn gegevens uit het bevolkingsregister toegevoegd over afstanden tot familieleden (uitwonende ouders en kinderen) vóór en na de verhuizing. Zo kon een koppeling worden gemaakt tussen het verhuismotief familie en of men wel of niet in de richting van familie is verhuisd. Het is geen eenvoudige taak om de kracht van familie in verhuizingen over lange afstand aan te tonen via genoemde motieven. Die kracht is nog het beste te vergelijken met een magneet: soms trekt familie mensen aan, maar nog vaker is het een kracht die mensen op hun plek houdt. Van de verhuisde respondenten noemde 23 procent dichter bij familie wonen als een motief. Voor slechts zeven procent van de respondenten was dit het hoofdmotief. Van alleen degenen die daadwerkelijk dichter bij ouders of kinderen gingen wonen noemde 54 procent familie als motief. Bij net wat minder dan de helft van deze respondenten speelden dus vooral andere motieven een rol, zoals werk of terugkeer naar een bekende omgeving.

Uit een andere studie van onze hand op basis van het Zweedse bevolkingsregister, blijkt dat familie een groot verschil maakt voor het *niet* over lange afstand verhuizen. Stellen en gezinnen die binnen twee kilometer woonden van ouders, broers of zussen van een of beide partners verhuisden veel minder vaak over een afstand van 50 kilometer (of meer) dan degenen voor wie dat niet gold. Of familie ook echt de reden was voor deze honkvastheid kon niet worden vastgesteld. Maar het verschil in verhuisbewegingen werd ook gevonden voor degenen die niet meer in hun geboorteregio woonden. Dat maakt het minder waarschijnlijk dat het verschil puur en alleen wordt veroorzaakt door gehechtheid aan de geboorteregio, waar toevallig ook de familie nog woont.

Dichter bij familie wonen is een weliswaar niet massaal, maar toch een vrij frequent voorkomend motief voor het verhuizen over lange afstand. Ook blijkt dat mensen die dichtbij familie wonen aanzienlijk minder vaak verhuizen dan degenen die verder weg wonen van familie. De bevindingen gelden voor Zweden, maar er is geen reden om te denken dat familie belangrijker zou zijn in Zweden dan in andere Europese landen: Zweden staat juist bekend als individualistischer en minder familiegericht dan veel andere landen.

Overheden, marktpartijen en andere instanties maken regelmatig de fout te denken dat met de juiste banen of woningen mensen wel te bewegen zullen zijn tot verhuizen over lange afstand. Dat is buiten de waard gerekend van de magneetwerking van familieleden: als attractiefactor als er wordt verhuisd én als factor om te blijven zitten waar men zit.

Noot: Dit artikel is onderdeel van het FamilyTies-project (ERC Grant 740113).

Clara Mulder, Population Research Centre, Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: c.h.mulder@rug.nl
Brian Gillespie, Population Research Centre, Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: b.j.gillespie@rug.nl.

LITERATUUR:

- Gillespie, B.J. en C.H. Mulder (2020), Nonresident family as a motive for migration. *Demographic Research*, 42 (13), pp. 399-410.
- Mulder, C.H. en G. Malmberg (2014), Local ties and family migration. *Environment and Planning A*, 46 (9), pp. 2195-2211.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl of via onze site: nidi.nl/nl/demos/

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar.
De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen.
Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Nico van Nimwegen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Jaap Oude Mulders, redacteur Fanny Janssen (RUG), redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	https://nidi.nl/demos
Abonnementen	gratis
Druk	Koninklijke Van der Most
Opmaak	www.up-score.nl